

שרות פסיכולוגי חינוכי קהילתי - רב תרבותי

למצוא 'דרך חדשה' בתוכנו

פיתוח מודל עבודה יישומי

מציג: שפ"ח ראשון לציון

תפיסת עולם ועמדה מקצועית :

השפ"ח פועל בצומת של משרד הבריאות, משרד החינוך והרשות המקומית. בעיריית ראשון לציון אנו עובדים במרחב משותף עם אגפי מנהל החינוך, המנהל לשירותים חברתיים ומנהל הקהילה. פוטנציאלית, כל האוכלוסייה פרוסה לפנינו ונגישה לפעילות. במרחב העבודה ובממשקים יש לנו אפשרויות מרובות להיות בעלי השפעה על האוכלוסיות השונות להם אנו נותנים שירותים וליצור מפגשים גם בקהילה.

שאיפות והנחות בסיס:

השפ"ח מעוגן במרחב הרשותי, מחובר ליעדי מנהל החינוך והעיר, עובד בשיתופי פעולה, מזהה וממפה אזורים שלא טופחו וחובר להזדמנויות אשר מאפשרות שיתוף בידע ייחודי, מיומנויות עבודה, לימוד והכשרה של צוותים בממשקים מפרופסיות מקבילות.

במרחב העירוני דובר כי, לאורך השנים הייתה השקעה מרובת משאבים בתוכניות לבני הקהילה, אשר לא השיגו את הציפיות אשר תלו בהן. משרד החינוך ביקש להציב יעדים של צמצום בני הקהילה המופנים למסגרות החינוך המיוחד, לאחר הערכה מקיפה, התברר כי בראשון לציון היעד הזה הושג לפני מספר שנים, מה שאפשר לנו את חופש פעולה לחקור ולמפות מהם צרכי העיר.

לכן כניסתה של תכנית 'הדרך החדשה', אפשרה לנו למצות את ההזדמנות וליצר תנופה של שינוי מתכנית 'הדרך החדשה', להרחבת העיגון המקצועי של השפ"ח, וזאת על ידי הרחבת הפריזמה הרב-תרבותית, פיתוח כשירות תרבותית ושותפות בהובלה של תפיסה חדשה של כשירות תרבותית בעיר.

בהרצאה יוצג פיתוח מודל העבודה אשר מתהווה בשפ"ח ראשון לציון, אשר מביא לידי ביטוי:

- א. תפיסות חדשניות בהתייחסות רב תרבותית בעלות עיגון תאורטי ומושגי.
- ב. כלים ייחודיים להערכת כשירות תרבותית והזמנה לשותפות בהמשך פיתוח הכלים.
- ג. הרחבה ועיבוי של שלושת תחומי הליבה של הפרופסיה החינוכית דרך פריזמה של רב תרבותיות כגון: אבחון פרטני רב תרבותי, אבחון מערכתי רב תרבותי והתערבות מערכתית רב תרבותית.

מהלך ההרצאה

*הצגת אבני דרך בתהליך החל מאי ידיעה מהי הדרך החדשה, גישוש דרך בין יעדי משרד החינוך ועד לנקודת המפנה שהתרחשה בעקבות אירוע התאבדות-טלטלה אשר האירה את הצורך בעיצוב דרך חדשה.

*נקודת המוצא- הקהילה האתיופית אשר פתחה לנו את השער לרב-תרבותיות אשר בתוכנו.

* הצגת התשתית לפיתוח המודל המקצועי דרך 4 נדבכים.

השפ"ח כארגון לומד - מחשבות מחפשות עשייה

השותפים: ד"ר דניאלה פלד – פסיכולוגית מחוזית מחוז חיפה; ד"ר מייק טפליץ - מנהל שפ"ח גליל עליון, חבר הנהלת אפק - האגודה הישראלית ללימוד תהליכים קבוצתיים וארגוניים; מירב שפר – פסיכולוגית חינוכית מדריכה.

הרעיון העומד בבסיס היוזמה הינו קידום החשיבה המערכתית והיישום שלה במחוז, באמצעות חקירה ולמידה של נושאים תיאורטיים וסוגיות העולות מן השטח הקשורים לעבודה המערכתית של הפסיכולוג החינוכי. להבדיל מלמידה, הנעשית בדרך-כלל תוך התבוננות על המסגרות החיצוניות לנו, הכוונה בקבוצה זו הינה להפנות את הזרקור אל תוך השפ"חים, ולבצע חקירה והתבוננות על תהליכים מערכתיים וארגוניים המתרחשים בתוכם, ובין לבין חלקים אחרים של המערכת (בתי הספר והגנים, אגף החינוך, משרד החינוך ועוד).

הרעיון היה, שחשיבה מסוג זו, ובהמשך, אולי פיתוח דרכי התערבות מתאימות בתוך השפ"חים, עשויים לקדם תהליכי למידה שינוי והתפתחות של השפ"ח כארגון. אחת התרומות של תהליך מעין זה (אם אכן יתקיים בתוך שפ"חים), יכולה להיות למידה מתוך התנסות לגבי תהליכים מערכתיים אותם אמורים הפסיכולוגים ללוות, ליזום ולקדם במסגרות החינוכיות. כפי שמטפל נעזר בטיפול שלו על מנת להבין את מהות התהליך הטיפולי, שירות פסיכולוגי עשוי להיעזר בהתערבות מערכתית פנימית של עצמו, על מנת להבין מה זו עבודה מערכתית. הנחת העבודה היא שהאפקטיביות, הביטחון והיכולת האמפתית של השפ"ח להוביל התערבות מערכתית במוסדות החינוך ובקהילה שמחוצה לה תגדל אם השפ"ח יראה את עצמו כארגון שאינו מחוץ להתערבות, אלא חלק ממנה ובתוכה. כיצד נוכל לבחון תהליכים מערכתיים כגון מטרות ארגוניות, סמכות ומנהיגות, תפקידים, היווצרות תתי מערכות וממשקים במערכת החינוך שבחוץ, אם אין מודל פנימי של חקירת אותם התהליכים בתוך השפ"ח?

למשימה אותרו וגויסו פסיכולוגים חינוכיים ממחוז חיפה אשר זוהו כבעלי עניין וניסיון בתחום המערכתי. שמונת חברי הקבוצה נפגשים אחת לשבועיים בהנחייתו של ד"ר מייק טפליץ. בנוסף למנחה (שבעצמו מנהל שפ"ח), משתתפים בקבוצה הפסיכולוגית המחוזית, פסיכולוגית מנוסה הלומדת ייעוץ ארגוני פסיכואנליטי, מנהלת שפ"ח, פסיכולוגים מומחים ופסיכולוגים מתמחים. באופן שחלקו מכון וחלקו אקראי ולא מודע, נוצרה קבוצה קטנה אך הטרוגנית המייצגת עמדות, דורות, וזוויות ראייה שונות ומגוונות בשדה המקצועי. הקבוצה פועלת כארגון לומד, המשלבת לימוד והתבוננות תיאורטית יחד עם נגיעות דינמיות בקבוצה כארגון. להבדיל מהתערבות מערכתית שבאה עם סילבוס המוכן מראש, התהליך הקבוצתי הוא זה שמזהה ויוצר את התכנים הרלוונטיים בחשיבה ובפרקטיקה המערכתית.

לסיכום, מדובר בפייילוט מרתק וחדשני. המטרה היא שהרעיון של חקירה פנימית של השפ"ח בארגון יתחיל לחלחל לשטח בכל מיני אופנים וכך יניע תהליכי העצמה, השפעה ושינוי מערכתי ברוח התכנית האסטרטגית. בנוסף, יש כאן ניסיון לייצר עתודה של פסיכולוגים חינוכיים, שיפעלו כיועצי פנים בתוך השפ"ח כארגון. אמנם הפוזיציה של יועץ פנים תמיד רגישה ושבירה, אך בעלת פוטנציאל עצום בהובלת תהליכים.

חריש – עיר חדשה יצאה לדרך.....

חריש הינה עיר חדשה הנמצאת בתהליך בניה והקמה, לאחר שנים בהן גרו במקום כ-100 משפחות מקהילות ייחודיות שיצרו מארג מורכב של חוזרים בתשובה, ערבים, הארי קרישנה ומשפחות חילוניות.

כחלק מפרופיל העיר המתפתחת נוצר צורך בהבניית שפה עירונית טיפולית וחשיבה על צרכי משפחות העוברות ליישוב, שמאכלס אוכלוסייה מורכבת, ללא מבנים ארגוניים, חברתיים וחינוכיים קיימים ולייצר אינטגרציה לצד תהליך מסיבי של קליטת משפחות.

המאפיין המרכזי הינו אוכלוסייה בעלת סממנים של אוכלוסיית הגירה המתאפיינת בקושי ביצירת תחושת שייכות. מוסדות החינוך והיישוב קולטים משפחות מדי שבוע. למעשה, אין כמעט יום בו לא נקלטות משפחות חדשות לתוך המערכת.

השפ"ח נפתח לפני כשנתיים וחצי כחשיבה משותפת של שפ"י והנהגת היישוב על מנת לתת מענה הולם.

האתגר המשמעותי הינו חשיבה כיצד ברמה הרגשית ניתן להבנות שיח עירוני, קהילתי, חינוכי בתוך מוסדות החינוך ומחוצה להם, העוזר להבניית תחושת שייכות.

הקהילה נוצרת יש מאין, אין דפוסים קודמים לבנות עליהם וישנו מעבר של משפחות שרובן מתאפיינות בהיותן משפחות צעירות ממגזרים שונים ומרמות סוציאקונומיות שונות. כמו כן, החינוך מבנה את העיר מבחינת האוכלוסייה שתגיע אליה, כך שכל קבוצה מרגישה שעליה להילחם על מקומה כחלק מחשיבה שלה על מיצוב העיר.

השפ"ח עובד על מיצוב כשפ"ח קהילתי הרואה ומתכלל את כל צרכי הילדים ביישוב, בין אם הינם לומדים בתוך היישוב ובין אם לומדים מחוץ לו. הינו לוקח חלק בחשיבה העירונית ועיגון האמירה הטיפולית בתוך השיח העירוני, יחד עם חשיבה על יצירת תחושת שייכות, לכידות וקידום הרווחה הנפשית של התלמידים ומשפחותיהם.

אתגר זה של שותפות בהבניית השיח העירוני כשפה טיפולית ורגשית מחייב את הפסיכולוגים להיות בשיח ושיתופי פעולה תמידיים מול המערכות השונות בעיר על מנת למצב את מקומם ולהיות בעלי תרומה משמעותית שתוזמן לחשיבה משותפת.

הפסיכולוגים הינם אקטיביים בשיח העירוני בהבעת עמדה טיפולית-רגשית וחשיבה מערכתית, שתקדם את הרווחה הרגשית של הילדים ומשפחותיהם במערכות השונות. דבר זה מחייב קיום שיח ובדיקה מעמיקה פנימית ומתמשכת של העמדות הפנימיות של כל אחד מהפסיכולוגים, של יצירת גוף שפ"ח ברור, אליו יש זיקה ושייכות (בתהליכים מקבילים), ושל בירור העמדות הפסיכולוגיות המחייבות יוזמה, מעורבות, הבעת עמדות חינוכיות וכד'. עמדות, שלעיתים הן לא חלק מהשפה השגורה המאפיינת פסיכולוגים.

כחלק מהחשיבה על תהליך הקליטה, ישנה עבודה הכוללת שיתופי פעולה בין ההורים, הצוותים החינוכיים בכל מוסד חינוכי (ביישוב ומחוצה לו), המחלקה לשירותים חברתיים ואנשי מקצוע נוספים בתוך אגף החינוך כגון קבסי"ת, גורמים ברשות כגון מנכ"ל העיר וראש העיר, מחלקת קליטה, פיקוח משה"ח, המכון לחינוך דמוקרטי (שהוכנס כגוף יועץ בעיר) וגורמים נוספים בהתאם לצורך.

שפ"ח מעלות תרשיחא- אורנה וייס

צוות פרט יישובי- פלטפורמה מערכתית להובלת שותפויות ושפה יישובית לטיפול בפרט ובמערכת

"הורים במרכז" - מסיסמא לתפיסה עירונית על פני הרצף ההתפתחותי

1. לפני שבע שנים יצאנו- ראש מנהל חינוך ואנוכי, מנהלת השפ"ח, ביוזמה לשינוי הדיאלוג היישובי בין השותפים לעשייה החינוכית-טיפולית בעיר, לצורך הגדלת מרחבי ההשפעה של השותפים ולצורך הגדלת המיטביות של כלל באי מערכת החינוך, הפורמאלי והלא-פורמאלי. השפ"ח הקים את "צוות הפרט היישובי", קבוצה רחבה של שותפים אשר נפגשת זו השנה השביעית, אחת לחודש, ללמידה בהובלת השירות הפסיכולוגי.

יצאנו למסע מרתק של היכרויות, יצירת קירבה, קשרים ומערכות יחסים, של שותפות, משמעות, הנחלת תפיסות פסיכו-חינוכיות מתקדמות ועידוד היוזמות בעיר רב-תרבותית.

לפני כשנתיים הרחבנו את הפלטפורמה העירונית בצוות היגוי רחב העוסק בהורות ובהורים, מתוך למידה וחוויה, במסגרת פיילוט 'הורים במרכז'. הרחבת השותפויות אפשרה העמקה בחזון העירוני בעבודה עם הורים, בהגדלת מרחבי התערבויות ואיגום משאבים, במעבר מעבודה של יחידים לעבודה של שותפים משלימים וכביטוי לאימרה כי **'נדרש הכפר כולו כדי לגדל ילדים'** (הילרי קלינטון) וכי **'השלם גדול מכלל חלקיו'**.

התערבויות מערכתיות-עירוניות אלו ממצבות את השפ"ח כגוף מקצועי מוביל, משפיע ומקדם שינויים וצמיחה.

2. **השותפים לדרך** בצוות הפרט היישובי כוללים את מנהל חינוך, מנהלי ביה"ס, היועצים, משה"ח-מפקחים, המחלקה לשירותים חברתיים, קבסי"ם, נאמנים-תכנית פותחים עתיד, מנהל מרכז הנוער, מנהלי תכניות (תכנית לאומית-360, מנהלת תכנית הוליסטית מרשת אורט), מנהלת מתנ"ס, מנהלת מתי"א, מנהלת רצף חינוכי, מדריכה בתוכנית 'עיר ללא אלימות'. לצוות ההיגוי 'הורים והורות במרכז' חברו מפקחות הגנים, מחלקות בעירייה, כמו מח' הרווחה, מחלקת קהילה וקליטה ומרכז צעירים-מנהל פיתוח קהילה, מנהלת מרכז לגיל הרך ומנהלת תחום הגיל הרך בעירייה, מנהלות המעון, נציגות גננות-גננות מובילות, מנהלת מתנ"ס וספריה עירונית, מנהלת תכנית 'פעילות' לגיל הרך, ועוד שותפים, שבחלקם גם משתתפים בצוות הפרט היישובי.

3. **האתגרים המרכזיים** הינם בהנכחת הנהגת צוות הפרט היישובי כצוות ופרטים משפיעים ומחוללי שינוי. בצוות היגוי הורים במרכז האתגרים התמקדו ביצירת שותפויות בעלות עניין ומשמעות, ביכולת ל'וותר' ולראות את האפשרויות שנותנת השותפות, ביכולת לתת משמעות לכל אחד בתפקידו, לזקק את התפקיד הייחודי ולראות את ההזדמנויות הרחבות יותר בחיבורים. העבודה עם השותפים מאפשרת לראות רחוק, וכדברי הפתגם האפריקאי, **"אם אתה רוצה ללכת מהר, לך לבד אם אתה רוצה להגיע רחוק לך ביחד"**.

4. לאן הגענו?

מיצוב השירות הפסיכולוגי בעמדה של השפעה מערכתית עירונית, תפיסת עבודה של שותפויות כהזדמנות, מיצוב תפיסות עבודה פסיכו-חינוכיות במצבי שגרה וחירום, התאמת מענים עירוניים להורים וילדים, לאחר מיפויים ושאלונים- הקשבה ל'קול ההורה'.
יצירת פלטפורמות עירוניות לחשיבה, יוזמה ולעבודה עם חזון ודרך.

5. לאן דרכנו?

המשך תחזוק השותפות והשיח המפרים בין השותפים, הרחבת היוזמות מתוך חזון וערכים, דיוק בהתאמת מענים לאוכלוסיה בהתאם לצרכים תרבותיים, מתן מענים פסיכולוגיים רלוונטיים ומשפיעים לאוכלוסיה, מערכת החינוך ומרחבי הקהילה, כך שיספקו לתלמידים משמעות, התפתחות ותקווה.

1 AMBIT בשער הנגב: מודל לעבודה רב מקצועית - מערכתית **אינטגרטיבית ממוקדת מנטליזציה**

על רקע המציאות הייחודית למועצה האזורית בדרום הארץ - 'שער הנגב', נדרשים הורים, אנשי חינוך, עובדי רווחה, פסיכולוגים חינוכיים ומטפלים בבריאות הנפש לספק מענים לסוגיות שונות הנוגעות לילדים ונוער. לנוכח תהליכי ההפרטה המואצים בקיבוצים באזור, השינויים האידיאולוגיים-ערכיים, הצמיחה הדמוגרפית המואצת והאיום הביטחוני המתמיד, אנו עדים למגוון תופעות כגון, שינויים במרקם היחסים בין מערכת החינוך לבין ההורים והקהילה, מתחים במערכות היחסים בין ילדים המגיעים מקבוצות אוכלוסייה שונות, עלייה בסימפטומים של התנהגות תוקפנית (כלפי אחרים וכלפי עצמי) ועוד.

מציאות חיים זו דחפה את אנשי המקצוע בתחום החינוך, הרווחה ובריאות הנפש ליצור מבני עבודה משותפים, שיאפשרו לסוגיות המורכבות הנוגעות לילדים, בני נוער, משפחות ו/או מערכות וקהילות להיות נידונות ומטופלות באופן רב-מקצועי. נוצרה הכרה כי שיתוף בידע ובהשערות מזמן תובנות חדשות, וכתוצאה, נגזרות פרקטיקות טיפוליות וחינוכיות חדשות ואף פרויקטים משותפים, המהווים מענה הוליסטי מותאם יותר לצרכים של ילדים, של המערכות החינוכיות ושל הקהילות בשטחי המועצה.

הפורום הרב מקצועי המועצתי, שהוקם לפני כשלוש שנים ביוזמת השפ"ח, הרווחה והחינוך הלא פורמלי כולל נציגים של מגוון ארגונים חינוכיים וטיפוליים – בתי ספר (יסודי, חטיבה ותיכון), חינוך לא-פורמלי, הגיל הרך, רווחה, שירות פסיכולוגי חינוכי ובריאות הנפש. הפורום פועל במבנה עבודה של 4 'שולחנות עגולים רב מקצועיים' – שולחן הורים, שולחן נוער בסיכון, שולחן מערכות חינוך ושולחן גיל רך. במהלך עבודת הצוותים התגבשו בהדרגה בתוך השיח הנחות העבודה והתנאים הבינאישיים והארגוניים הנדרשים על מנת לבסס את השותפות. אחד מהם היה יצירת שפה מקצועית משותפת.

יצירת שפה מקצועית משותפת – כל פרופסיה מקצועית מגיעה עם נקודות המבט ועולם מושגים משלה. במהלך עבודת הפורום התגבשה תובנה כי על מנת לחלוק, לחקור ולהבין במשותף נדרש עולם מושגים תאורטי משותף. מושג הרפלקסיה זוהה כמשותף לעולם החינוך, הטיפול והרווחה. עם זאת, נראה כי המושג טעון במשמעויות שונות בהקשרים שונים. מתוך כך, התעורר הצורך ליצור מסגרת תאורטית משותפת שאליה, יוכלו להתחבר אנשי מקצוע שונים. "תאוריית המנטליזציה" והדגש שהיא מסמנת על חשיבות תהליכים רפלקטיביים זוהתה כעיון תאורטי אחיד פוטנציאלי. נראה כי מדובר בשדה מושגי שהוא מצד אחד, מספיק רחב ויכול להיות רלוונטי למספר פרופסיות העוסקות בקשיים ומצוקות של פרט/קבוצה/מערכת, ומצד שני ספציפי דיו, בכדי שיהווה כלי עבודה לפענוח והתערבות במקרים ספציפיים.

במסגרת הסימפוזיון, אציג בקצרה את הרקע להקמת הפורום, את הפרויקטים המרכזיים בו ואת הרציונאל לבחירה בשפת המנטליזציה כשפה רב מקצועית – מערכתית. אתאר בקצרה מספר רעיונות ומושגים מרכזיים מתוך תאוריית המנטליזציה, ובהמשך, אפרט כיצד אלו היוו בסיס להתערבויות עם הורים, הטמעת שפת המנטליזציה בקרב צוותים חינוכיים ובמסגרת עבודת ה'שולחנות' שפורטו

לעיל. אתאר את מודל AMBIT - אחד הפיתוחים המרכזיים ב"תאוריית המנטליזציה", הנוגע לפיתוח מודל לעבודה רב-מקצועית אינטגרטיבית הממוקדת במנטליזציה.

המודל מתאים לעבודה עם ילדים ומתבגרים המתמודדים עם קשיים נרחבים במספר תחומים, המחייבים לא רק תיאום אלא גם חשיבה ועבודה משותפת בין הגורמים השונים המעורבים בחיי הילד/נער. בדומה לעקרון הבסיסי בתאוריה הרואה ב"מנטליזציה" יכולת לשמירה על איזון בין גורמים שונים, כך גם מודל העבודה האינטגרטיבי הכלל-מערכתי והמכוון ל"מנטליזציה", מדגיש חשיבות לשמירה על איזון בין מוקדי עבודה שונים (עבודה עם הקליינט, עבודה צוותית, עבודה במערך התערבות כוללני, למידה בעבודה).

"התערבות הדדית"

מעורבות אקוסיסטמית של השפ"ח בתכנית הלאומית בשכונת הבוכרים

שמואל הנביא

מציגה: ד"ר זהבה רוזנטל

מנהלת תחנת חרדים-מרכז שפ"ח ירושלים.

העבודה המוצגת היא עבודה מערכתית אקולוגית, אקוסיסטמית בשכונת הבוכרים- שמואל הנביא בירושלים, במסגרת התכנית הלאומית 360. הייחודיות של עבודת השפ"ח בשכונה זו היא ביצירת מעגלי השפעה ומיצוב השפ"ח בשכונה כגוף ייעוצי מקצועי אשר מדריך, מלווה ומשפיע על כל העבודה הטיפולית, ותוכניות העבודה של כלל הגורמים מלידה ועד הנוער. השותפים לתהליך הינם אנשי החינוך בשכונה, המנהלים הקהילתיים, מנהל מחלקת קב"סים בעירייה ומנהלת לשכת הרווחה השכונתית.

שכונת הבוכרים - שמואל הנביא, הינה שכונה ותיקה מאוד בעיר ירושלים. השכונה שינתה את אופייה במהלך השנים. היא הוקמה ע"י עולי בוכרה שהיו סוחרים אמידים, בעלי נכסים ונחשבה לשכונה בעלת מעמד ואופי ייחודי, עם השנים, האוכלוסייה השתנתה וכיום חיים בה זרמים שונים מהמגזר החרדי, עדות שונות וקהילות חסידיות קיצוניות. האוכלוסייה מתאפיינת בעוני, אחוזי נשירה גבוהים ועמדות קיצוניות בנוגע להשפעות גורמי חוץ טיפוליים. כניסת התכנית הלאומית לשכונה לוותה בחששות רבים בשל אופי האוכלוסייה המוזכר ויחסי חוסר אמון קשים, ששררו בין התושבים ל"ממסד". בחברה החרדית, למנהלי המסגרות החינוכיות ולאנשי החינוך ישנה השפעה משמעותית על החלטות ההורים ועל אופי טיפול ההורים בילדים בכל תחומי החיים. השפ"ח אשר עובד בצורה מקצועית ומשמעותית במערכות החינוך בשכונה היווה ציר משמעותי בחיבור בין אנשי החינוך לגורמים השותפים בתכנית הלאומית.

בסימפוזיון תוצג העבודה המשמעותית בשכונה בתשע השנים האחרונות, תוך ציון צמתים מרכזיים בתהליך, בהם נדרשו החלטות ניהוליות מורכבות, בחירת אחראי מענה מתאימים שיוכלו לקדם את החשיבה האקולוגית המערכתית, עבודה יצירתית "מחוץ לקופסא" וגמישות רבה בהגדרת תפקיד השפ"ח והרחבת התפיסה של תחומי העשייה על מנת להגיע להשפעה מירבית ולמיצוב השפ"ח כגוף מרכזי ורלוונטי בכל מעגלי החיים של הילד.

כיום, השפ"ח מעורב ומוביל התערבויות בכל הגילאים ובכל התחומים הנוגעים בבריאות הנפש של הילדים והנוער בשכונה. במסגרת תוכנית "דלת פתוחה" שהורחבה גם למתן ייעוץ לאנשי צוות, הפסיכולוגים נותנים הדרכה מקצועית וסדנאות הכלה לאחיות טיפת חלב, מדריכות משפחתונים, צוותי המג"ר, מחלקת הקב"סים וצוות מרכז הנוער ומלווה את לשכת הרווחה בדילמות ובהחלטות מקצועיות מורכבות. השפ"ח, כ"מומחה לבריאות הנפש של הילד, המתבגר ומשפחתו" וכמוביל את ההכשרה לצוותים סביב חשיבות מקום ההורים בתהליכים הטיפוליים בשכונה וכמומחה בבניית שותפויות והעצמת ההורים.

האתגר המרכזי כיום העומד בפני השפ"ח ובפני השותפים לתהליך בשכונה הוא התאמת השרות הניתן, לאוכלוסיית החוזרים בתשובה מזרם "ברסלב" אשר מתאפיינת בקשיים ואתגרים ייחודיים שדורשים תהליכי למידה, התאמה והטמעה של דרכי עבודה יצירתיים.

תהליך זה של למידה והכשרה נעשה בשיתוף הגורמים העירוניים, משרד החינוך, הייעוץ, מנהלת מחוז ירושלים גב' אורית כהן ומנהלת המחוז החרדי הגב' שרה שפיר, ובשיתוף האקדמיה כגורם מחקרי וזאת כהמשך טבעי לחשיבה המערכתית האקוסיסטמית המאפיינת את העבודה בשכונה.

הקמת בי"ס להורים בעיר נס ציונה – "הורותא"

לפני כשנתיים וחצי הוקם בעיר נס ציונה בי"ס להורים בשם "הורותא".

"הורותא" הינו מרכז עירוני להורים ומשפחות המיועד לכלל ההורים בעיר על כל פני הרצף החינוכי. הפרויקט הינו פרי שיתוף פעולה של השרות הפסיכולוגי, מתל (מרכז התפתחותי עירוני באחריות השפ"ח) וקריית התרבות בעיר (שם מתקיימות ההרצאות).

במסגרת "הורותא", ניתנות הרצאות להורים במגוון תחומים, בתדירות חודשית, בשעות הערב. את ההרצאות מעבירים פסיכולוגים מהשפ"ח, יחד עם מטפלים פרארפואיים מצוות המרכז ההתפתחותי, וכן מרצים מוזמנים מן החוץ.

"הורותא" הוקמה כדי לתת ידע פסיכו חינוכי להורים, והבנה טובה יותר של תהליכי התפתחות של ילדים במגוון נושאים התפתחותיים, חינוכיים ורגשיים, וכן, לשפר מסוגלות של הורים בטיפול בילדיהם. המפגש מאפשר מגע קרוב עם הורי ילדי העיר, ומהווה עבור ההורים קבוצת למידה כמו גם תמיכה, ומקום לביטוי הקשיים שהם נתקלים בתהליך ההורות.

דוגמאות להרצאות שהועברו; – סמכות הורית וגבולות, הורות בעידן המסך, בשלות ומוכנות לכיתה א, הקושי לדבר על מיניות, חיזוק הערכה עצמית אצל ילדים, קשיי קשב וריכוז, גיל ההתבגרות, יחסי אחים, הפרעות אכילה, ועוד. בסיום כל הרצאה מוצעת אפשרות לפתיחת קורס רחב יותר ומעמיק בנושא ההרצאה.

בי"ס עירוני להורים הינו חלק מתפיסה מערכתית-קהילתית הקיימת בשפ"ח, המרחיבה את מעגלי ההשפעה לרמה הקהילתית, ממצבת את עשיית השפ"ח במרחב העירוני, תוך מתן דגש מוגבר על איתור מוקדם, מניעה ובריאות נפשית, ולא רק על התחום הפסיכוגני.

אנו עובדים בשפ"ח בגישה אקולוגית, תוך יצירת שיתופי פעולה ושותפויות מקצועיות. העבודה בשותפות מקצועית מורכבת, דורשת השקעת אנרגיה וזמן, כרוכה בעלויות וסיכונים, אך היא גם מאפשרת איגום והרחבת משאבים, פותחת הזדמנויות חדשות ויש בה פוטנציאל לחדשנות. כך, אנו מרחיבים את מעגלי ההתערבות ובהתאם גם את מעגלי ההשפעה. עבודה עם גורמים נוספים, בעלי עניין משותף, מגדילה את מגוון האפשרויות לעשייה מערכתית – קהילתית, ובי"ס להורים הינו דוגמא לכך.

ההשתלבות ב"הורותא" מוצעת לכל הפסיכולוגים העובדים בשפ"ח, ועם הזמן יותר ויותר פסיכולוגים מצטרפים למעגל המרצים, דבר שמעשיר את אפשרויות העיסוק של הפסיכולוג החינוכי בשפ"ח.

העבודה בשותפות עם הצוות הפרארפואי יוצרת חשיבה אינטרדיסציפלינרית, מרחיבה את ההבנה על תופעות ותהליכים, ומייצרת מענים רחבים ומותאמים יותר.

כל שנה נפתחת בוועדת היגוי שקובעת את תכני ההרצאות לשנה הקרובה, וזאת בהתאם לתהליך מקדים של מיפוי זיהוי צרכים כללי וכן, הקשבה לצרכים המשתנים של הקהילה. התכנית פועלת זו השנה השלישית, ובשלב זה אנו בעיצומה של השנה, שבסופה נתכנס לחשיבה על התהליך השנתי ועל תובנות להמשך.

צוות חירום יישובי- פלטפורמה מערכתית יישובית להערכות , תגובה וטיפול

בארועי חירום

מנהלת טל בוקר, עכו

רקע

העיר עכו היא עיר מעורבת. המדד הסוציאקונומי הינו 4 ויש בה אירועי חירום רבים. חלקם, מאפיינים את כלל הערים בישראל, כגון מוות כתוצאה ממחלות, תאונות דרכים, שריפות אקראיות וכו' וחלק מאירועי החירום מאפיינים ערים ספציפיות: אירועי ירי, מתח ואלימות בין חמולות ומשפחות, מתח בין יהודים וערבים סביב אירועים ביטחוניים וטרגדיות על רקע משפחות מצוקה קשה.

כשהגעתי לשפ"ח עכו, בנובמבר 2006, מיד לאחר מלחמת לבנון השנייה, מקומו של השפ"ח בעיתות חירום היה מינורי ומיצוב השפ"ח בתחום זה היה נמוך. הפסיכולוגים נתפסו כאנשי מקצוע, שאינם פועלים כשהעיר נזקקת להם. עם כניסתי היה חשוב לי להציב את מקומו של השפ"ח במקום משמעותי בשעת חירום, כפי שעולה מתפיסת שפ"ח, וכפי שעולה מן הצורך העירוני. העיר תופסת את השפ"ח כגורם בריאות הנפש והקהילה הזמין והגדול בעיר, וזקוקה לו באירועים שונים.

לצורך כך, השפ"ח השתלב בתוכניות עירוניות של חוסן והוביל את החוסן בחינוך, וכן החל לקיים קשר ותקשורת רציפים עם גורמי רווחה לקראת השתלמויות, תרגילים ולמידה. לאורך מספר שנים היו ארועי חירום מורכבים וקשים שטופלו על ידי השפ"ח ועל ידי הרווחה בתאום אד הוק, בשיתופי פעולה מזדמנים ומתחלפים לפי הארוע.

דפוס התנהלות זה היה יעיל בחלקו, והותיר תהליכים שלמים לא מיושמים, היעדר היערכות בזמן, תהליכי תקשורת חלקיים וצורך " להמציא את הגלגל מחדש" בכל פעם.

אירוע מכונן –

בקיץ 2012, התרחש הפיגוע בבורגס. שלושה נפגעים היו תושבי עכו. שניים נהרגו ואחד נפצע אנושות והועבר אח"כ לארץ לטיפול.

העובדה, שהאירוע היה קשה, מרובה נפגעים במעגלים השונים, ממשפחות הנפגעים ועד לכלל התלמידים במערכת החינוך. אירוע זה כלל סוגיות של רווחה, חינוך, שפ"ח ובטחון (איסוף דגימות DNA לזיהוי חללים, הודעה למשפחות החללים, ניהול הדוברות בעירייה, ניהול הקהילה בעיר שגעה, וליווי המשפחות השכולות...) ולכן חייב עבודה משותפת של השפ"ח, רווחה, בטחון, חינוך ודוברות.

לאחר כשבוע של עבודה מאומצת סיימנו התערבות מורכבת. כחלק מתהליך "מי יציל את המציל" ומעגלי שיח עם האנשים שהשתתפו בהתערבות, עלתה שביעות רצון גבוהה מהתקשורת והתמיכה של הגופים השונים.

מנהלי האגפים ואנוכי העלנו את הרעיון ליצור עבודה מערכתית עירונית מוסדרת לאירועי חירום.

היה חשוב לקדם עבודה מקצועית בחירום, לחזק את הגורמים המקצועיים בעיר ולתת תמיכה, ליהנות מתרומת הפרופסיות השונות, לייעל תפקוד ותהליכים הנובעים ממצבי חירום ומתבצעים לטווח הבינוני והארוך.

השותפים לדרך היו ראש מנהל הרווחה, מנהל תחום חירום ברווחה, ראש מנהל החינוך, סגנית ראש מנהל החינוך, ראש מנהל הביטחון, מנהלת השפ"ח ודובר העירייה.

התהליך

האתגרים המרכזיים היו יצירת שותפות בתקשורת, בהתוויית דרך עבודה מוסכמת, חלוקת משימות, הכרת היכולות, הגבולות והמגבלות של כל גוף. היו אתגרים בדרך. כיוון שבשגרה השפ"ח שייך לחינוך, כניסת הרווחה לתהליך השותפות היה טעון ומעט מתוח. עלתה שאלה למי שייך השפ"ח? - כשבסוף התהליך השפ"ח הגדיר עצמו בהתאם לנהלי החירום כעובד עם הרווחה בסוגיות התערבותיות חירומיות, ועובד בשוטף במקביל למערכת החינוך. קושי נוסף היה ציפיית הרווחה לשותפות מלאה של השפ"ח בהשתלמויות, למרות שצוות השפ"ח מיומן יותר.

לצד זאת קיימנו תרגילים רבים משותפים, פעילות משותפת באירועים מורכבים נוספים כגון מוות בתאונות, אובדן של הורים...

יישמנו בהצלחה את השותפות הזו בקריסת הבניין בעיר העתיקה בפברואר 2014. אירוע זה כלל הרוגים, פצועים, נעדרים, חסרי בית מרובים ששוכנו במלונות, מתח קשה בתוך הקהילה הערבית בעיר סביב הסוגיה שהובילה לפיצוץ, מעגלי פגיעות רבים של ילדים בדרגות קירבה שונות ועוד.

פעילות משותפת באירועים מורכבים נוספים כגון שריפה שפרצה בבניין לאחר הצתה על רקע רומנטי ופגעה במספר רב של משפחות, קריסת התקרה בחניון בתל אביב (2 מההרוגים היו תושבי עכו...) רצח ילד והתאבדות של האם, מוות בתאונות ואובדן של הורים. לצד זאת, קיימנו תרגילים רבים משותפים.

אתגרים לעתיד

אחזקת הקשר ופלטפורמת העבודה שנוצרה, היא המטרה. יש קבוצת וואטצאפ משותפת לראש מנהל הרווחה, ראש מנהל החינוך, ראש מנהל הביטחון ומנהלת השפ"ח, המאפשרת פלטפורמה של תקשורת מיידית לאירועים, העברת מידע וחלוקת עבודה.

ברמה השוטפת, קיים צוות עבודה הנפגש באופן תדיר במקביל לוועדת מל"ח בעירייה. כמו כן, מתקיימות השתלמויות ותרגילים משותפים.

לצד זאת, ישנם מתחים שצצים ועולים מדי פעם סביב ציפיות לא מותאמות, פוקוסים שונים בעבודה המצריכים עבודה תמיידית על הקשר והיחסים, ובהם מושקעת עבודה שוטפת תוך הקפדה על תקשורת פתוחה.

עבודה מערכתית קהילתית של שפ"ח בית ג'ן

בנושא החינוך המיני

בית ג'ן הוא ישוב דרוזי שמרני, שחיים בו בערך 12 אלף תושבים.

1- הרעיון נולד לפני כארבע שנים לאחר ריבוי מקרים של התנהגויות מיניות חריגות בבתי הספר והתנגדות של המערכת להתמודד עם התנהגויות אלו, הנובעת מקושי של המערכת לעשות זאת. המטרה הייתה להעלות את נושא המיניות והפגיעות המיניות לסדר היום הקהילתי, מה שיאפשר לנו לטפל מקצועית יותר בחופשיות, וללא לחצים מצד גורמים בעלי תפיסה שגויה הקשורה לתחום. הכוונה היתה לעבוד בצורה מניעתית מערכתית, בכדי להפחית התנהגויות מיניות חריגות, וכדי למנוע פגיעות מיניות. בנוסף, לאפשר טיפול של אנשי מקצוע בפגיעות הקיימות. ראיתי לנכון, כמנהל שירות פסיכולוגי וכרכז מחוזי בתחום מיניות ומניעת פגיעות, לנצל את הידע שלי בתחום ולהוביל תהליכי שינוי על מנת לעזור למערכת לעצור את ההתנהגויות החריגות הקשורות לתופעה וגם לטפל בה טיפול הולם.

2- הצגתי את האני מאמין שלי בנושא מול צוות השפ"ח עם הערכים המקצועיים והתרבותיים המנחים אותי, חלק מהצוות חשש שאף אחד לא ישתף איתי פעולה ואולי תהיה התנגדות. חלק אחר עודד לפעולה, ואלה היו השותפים שלי מהשפ"ח לאורך כל הפרויקט. פניתי למחלקת החינוך ולמחלקת הרווחה בישוב, היוזמה התקבלה בברכה אך "נתקעה" בשלבים הראשונים שלה, בגלל בירוקרטיה ובגלל דברים הקשורים לראיה התרבותית ולפחד התרבותי לגעת בנושא, למרות שהיו קולות מתוך מחלקת הרווחה המעודדים את פתיחת הנושא, במיוחד העו"ס לחוק נוער. פניתי למנהל החינוך הבלתי פורמלי, ושם היוזמה התקבלה בברכה. הקמנו צוות קטן, שכלל כמה פסיכולוגים כנציגי השפ"ח, מנהל החינוך הבלתי פורמלי וראש יחידת הנוער במתנ"ס, במטרה לחפש שותפים ולגבש יחד דרך לביצוע היוזמה. במקביל, התחלנו להבנות סקר, שמטרתו לבדוק עד כמה קיימת מודעות לנושא, האם קיים צורך לדבר על הנושא, ובאיזו דרך לעשות זאת. סקר שפרסמנו באתר אינטרנט מקומי היווה נקודת מפנה מעודדת. הממצאים העידו על צורך יישובי בהמשך היוזמה. קיימנו הרצאה על הממצאים וממדי התופעה מול אנשי מפתח בישוב, שכללו את ראש המועצה, מנהלי בתי הספר, ראשי ועדי ההורים, יועצים, רופאים, אחיות טיפת חלב ואנשי דת. הדיון היה סוער, לאחר הצגת הסקר, היו קולות בעד ונגד. מפתיע ומעודד היה הקול של אנשי הדת ושל ראש המועצה, (הגורמים שמהם חששנו שיעצרו את היוזמה). בסוף הדיון, התקבלה החלטה של רוב המשתתפים במפגש להקים צוות היגוי יישובי לצורך דיון יותר מעמיק בנושא, שימליץ לראש המועצה, על המשך תכנון וביצוע היוזמה בהובלת השירות הפסיכולוגי כגורם מקצועי ומייעץ. הצוות כלל עשרה אנשים בעלי יכולת השפעה וראיה מקצועית רחבה.

3- הדיונים נמשכו בערך כשלושה חודשים על בסיס שבועי, במהלך תקופה זו, הצוות תכנן ובדק אפשרויות לקידום הנושא. תפקידינו כפסיכולוגים בתוך הצוות היה לאגד ולאסוף את הדיונים בין בעלי המקצוע השונים בכל פעם מחדש, להזרים לצוות חומרים מקצועיים ומחקריים, בכדי לגבש דרכי פעולה מתוך ראיה מקצועית של העניין.

4- קיימנו יום עיון יישובי המיועד לאנשי חינוך, אנשי בריאות, אנשי דת, ועד הורים, ואנשי מפתח ביישוב. ומשם התחילה באופן ממוקד כניסה לחט"ב בנושא, בגלל ריבוי המקרים והקושי של מערכת בית הספר להתמודד עם התופעה. ההתערבות הייתה בשלושה מישורים במקביל: עבודה עם מורים, הורים וילדים, תוך כדי ניצול של ימי שיא במערכת החינוך כמו "שבוע נגד אלימות מינית" ו"שבוע גלישה בטוחה".

"ליאו הצב" – התערבות פרואקטיבית ומניעתית בהסתגלות לכיתה א'

בשנה"ל הקודמת, זיהינו עלייה בקשיי הסתגלות הילדים לכיתה א'. צוות הפסיכולוגים של מחלקת היסודיים התכנס במהלך יומיים ע"מ לחשוב ולייצר התערבות קצרת מועד שתביא רוח פרואקטיבית ומניעתית.

כך, צוות הפסיכולוגים יצר חמישה רעיונות ולאחר דיון נוסף, נבחרה ההתערבות הזו. סוכם, שהצוות ייקח תפקיד פעיל ומוביל בביצוע ההתערבות. נכנסו ל-88 כיתות א' שנפתחו בשנה"ל הנוכחית בממלכתי, כולל 4 כיתות ל"ל. ההתערבות חייבה כניסה לכל כיתה פעמיים בהפרש של שבוע, ונעשתה כשבוע אחרי תחילת שנה"ל.

ההתערבות נעשתה בהסכמה מלאה של הפיקוח הכללי והפיקוח על היעוץ של משרד החינוך, כמו כן בתמיכה מלאה של אגף חינוך היסודי במינהל החינוך.

נעשה מפגש שיתוף לכלל המנהלים ביום היערכות לפני תחילת השנה, ומפגש דומה עם כלל היועצות של בתי הספר.

ההתערבות מבוססת על עקרונות הבובותרפיה ומאפשרת לקיים עם הילדים שיח עם תוכן רגשי. ההתערבות מהווה מודלינג חי למחנכת הכיתה וליועצת השכבה.

קבענו את עקרונות ההתערבות ועשינו סימולציות כדי להתנסות. החלטנו שכל פסיכולוג יעשה את ההתערבות בדרך שהכי מתאימה לו.

היו מי שנכנסו לבדם ומי שעשו ב-co. קיימנו מפגש ביניים בין הכניסה הראשונה לכיתה לזו השנייה, על מנת להתייעץ ולשתף בחוויה.

ההתערבות הייתה מאוד מוצלחת, הן ברמה של הילדים והצוותים, והן לצוות הפסיכולוגים שגילה מוטיבציה גבוהה מאוד והתלהבות יוצאת מן הכלל.

כיום, ביוזמת הצוות, אנחנו עומדים מול שני אתגרי המשך:

1. העברת שאלון הסתגלות לבחינת השפעת ההתערבות – ייעשה בשכונה אחת הכוללת 7 בתי ספר.
2. ביצוע ההתערבות בגני חובה במטרה לאפשר רצף ממשי לילדים דרך ההתערבות הבובה כחפץ מעבר – ייעשה בשכונה אחת.

פרויקט "קדימה" - שפ"ח ירושלים-

מציגה: תמי לי

ס.מנהלת שפ"ח ירושלים

מה היו נקודות המפנה המרכזיות בתהליך העבודה?

1. מינוי שלי כרכזת הגיל הרך בשפ"ח וכך התאפשרה יצירת שותפות של אמון רב מקצועי על כל השותפים (השקעת זמן ומשאבי שפ"ח בתהליך)
2. קיום וועדות עירוניות משותפות ומוסדרות תחת הגג של מינהל החינוך והייעוץ הארגוני.
3. מציאת הדרך בה השפ"ח, דל התקנים וללא שפ"ח, יכול להתמקד במקרי קיצון אלה מתוך תקניו, מבלי לפגוע בעבודה השוטפת (עיריית ירושלים מעסיקה ארבעה חצאי משרות של מתמחים צעירים לשחרור הוותיקים לעבודה ממוקדת 12) והסכמת העירייה על נתיב העסקה זה.
4. עבודה מתכללת עם הגורמים העירוניים שמנהלים את הפרויקט כולל שותפות ביחד עם היועצת הבכירה בבחירת הצוות הפרא-רפואי וקשר קבוע עם הגורמים.
5. יצירת קבוצת הדרכה קבועה עם מומחית בכירה בשפ"ח לעבודת עם הורים ברוח גישת "אייכה".
6. הפניות של מקרים מהפיקוח הגנים והשפ"ח אל הוועדות העירוניות לשם כניסה לפרויקט "קדימה"

איפה אנחנו עומדים היום, ומה המטרות לעתיד?

אנחנו כבר מספר חודשים בתכנית. ישנם דיווחים ראשונים על רגיעה בחלק מהגנים ודיווח הממונה על אגף גני הילדים על הפחתת תלונות הורים משמעותית. יש עוד עבודה על גיוס סייעות שטרם נעשתה על ידי העירייה. גיוס מרפאה בעיסוק חדשה (נוסף לשתי מרפאות באמנות ומנתחת התנהגות אחת). תרשים הזרימה הראשוני רק החל בהטמעה והוועדה המקצועית בתחילת הדרך נתנה הרבה "הנחות" למקדימים להגיע באופן טבעי, כעת, חשוב להתחיל להקפיד עליו יותר. הפסיכולוגיות מדווחות על מגוון ילדים מאד מתקשים, חלקם ב"טרום חובה" וחלקם ב"חובה". עד כה הופנו רק בנים לתכנית ורובם מגיבים טוב מאד לכניסתה. רכזת הגיל הרך וההדרכה

צעדי הטיפול וההתערבות במקרים של התנהגויות לא מותאמות ותוקפניות בגן הילדים

התנהגות חמורה- ע"פ הקריטריונים בחוזר מנכ"ל תשע"ה /8 (ב)
*נספח מס' 2

משך זמן
תוכנית
ההתערבות
בשלבים א' ב'
כ-3-2
חודשים

